

به نام هستی بخش

روان‌شناسی و دین، از ذهنیت تا واقعیت

عواملی که سبب شکل‌گیری نگرش دینی می‌شود را بهتر بشناسیم

نویسنده

سید علیرضا پور میرجعفری فیروزآبادی

نشر آفشید

فهرست مطالب

۱۱	سخنی با خداوند
۱۳	پیشگفتار مؤلف
۱۹	مقدمه
۲۷	فصل ۱: رشد
۳۹	فصل ۲: سرآغاز روان‌شناسی دین
۴۰	مفهوم دین
۵۱	تجربه دینی
۵۴	اعتقادات دینی
۵۶	نگرش دینی
۵۷	کیش
۷۴	شعائر دینی
۷۶	عرفان
۷۸	منشأ پذیرش دین
۸۱	اهمیت و جایگاه دین در قرن حاضر
۸۷	فصل ۳: مفاهیم دین‌گرایانه
۸۷	پرستش
۸۸	قربانی
۹۰	اعتماد

دادگری	۹۱
بخشایش	۹۱
طلاق	۹۳
تکامل	۹۷
معنا	۹۸
تسلط	۱۰۲
توبه	۱۰۳
تبعیض	۱۱۷
نیایش	۱۱۸
دعا	۱۳۱
عبادت	۱۳۴
مقابلهٔ دینی	۱۳۸
فصل ۴: دین و اجتماع	۱۴۱
اجتماع	۱۴۱
مذهب، بُعد فردی دارد یا اجتماعی؟	۱۴۳
شکل‌گیری اجتماعات دینی	۱۴۴
برگزیدن مذهب	۱۴۵
دین و انسجام اجتماعی	۱۴۸
دین و قدرت اجتماعی	۱۴۸
نقش یادگیری اجتماعی در دین‌داری	۱۴۹
ویژگی‌های روان‌شناسی دین	۱۵۱
شیوهٔ تبلیغ دین	۱۵۵
محرک‌های مذهبی	۱۵۶
ریاضت‌های جسمانی و تجربهٔ دینی	۱۵۷

روزه	۱۵۷
نقش	۱۶۴
اجتماع و نقش آن در دین‌داری	۱۷۴
اجتماعی‌سازی	۱۷۶
عوامل مؤثر بیرونی بر دین‌داری	۱۷۷
جنسیت	۱۸۱
نگرش دین نسبت به عشق، رابطهٔ جنسی، ازدواج	۱۸۴
ازدواج	۱۸۶
غریزهٔ جنسی	۱۹۰
همجنس‌گرایی	۱۹۷
ارتباط	۲۰۱
قرآن و فلسفهٔ اخلاق	۲۲۸
فلسفهٔ اخلاق	۲۲۸
ثبات یا نسبیت اخلاق	۲۳۵
معیار اخلاقی	۲۳۶
بلوغ دینی	۲۴۸
پدیده‌های انتقالی	۲۵۴
شکل‌گیری تجربهٔ دینی	۲۶۰
سلطهٔ دینی	۲۶۲
اختلالات دینی	۲۶۳
آسیب‌شناسی دینی	۲۶۴
تعصب دینی	۲۶۶
کیش و اختلالات مرتبط با آن	۲۸۵
فصل ۵: هویت دینی	۲۹۱

انواع ایمان	۲۹۱
هویت مذهبی	۲۹۳
جستجوی مذهبی	۲۹۴
نهادهای مذهبی	۳۰۰
عمل دینی	۳۰۱
دین‌ستیزی	۳۰۳
دین و مرگ	۳۰۴
دین و خودکشی	۳۰۸
مرگ و روحانیت	۳۱۳
تجربه‌های دم مرگ	۳۱۴
معاد	۳۱۸
دین در چرخه زندگی	۳۲۴
فصل ۶: ارتداد	۳۳۵
ارتداد	۳۳۵
شک	۳۳۶
شبهات مذهبی	۳۳۸
شبهات پنهان	۳۳۹
بازگشت به آغوش دین	۳۳۹
ارتداد در قرآن	۳۴۰
فصل ۷: قرآن و روان‌شناسی	۳۴۳
مباحث روان‌شناختی قرآن	۳۴۳
هدف خلقت انسان از دیدگاه قرآن	۳۴۵
انواع هستی	۳۴۷
فصل ۸: ارکان اندیشه دینی	۳۵۱

خدا	۳۵۱
ادراک	۳۵۱
اولیای الهی	۳۵۲
شیطان	۳۵۲
معاد	۳۵۲
مشیت الهی	۳۵۳
فصل ۹: کلیات	۳۵۵
دین در اجتماع	۳۵۵
تعریف روان‌شناسی اجتماعی	۳۵۶
شکل‌گیری گروه‌های اجتماعی	۳۶۴
گروه	۳۶۶
قرآن و اجتماع	۳۶۸
مفاهیم اجتماعی	۳۶۸
نگرش	۳۷۰
فصل ۱۰: نتیجه‌گیری	۳۷۵
سخن آخر:	۳۷۷

منابع

پیشگفتار مؤلف

بحث را با ارائه فرضیه‌ای پیش می‌برم و با جمع‌آوری اطلاعات و دسته‌بندی و توضیح، مطلب را روشن می‌سازم. در این اثر، شرایطی را به‌وجود خواهم آورد تا هر خواننده‌ای با ژرف‌نگری درونی، ریشه‌های دین‌داری را در درون خود بیابد. اگر افرادی با خواندن این کتاب، نگرش پیشین خود را تغییر دهند و دینی دیگر را برگزینند، این امر نشان خواهد داد به نیازهای معنوی خود که در ضمیر ناخودآگاهشان تا این لحظه در سایه قرار گرفته بود، پی برده‌اند و به نیازهای معنوی خود واقف شده‌اند.

دین ریشه در ضمیر ناخودآگاه انسان دارد

فرایند مذهبی شدن همواره برای دانشمندان علوم اجتماعی و روان‌شناسی جالب توجه بوده است. در کنار رشد علم روان‌شناسی، روان‌شناسی دین نیز در حال پیشرفت است. دین دیگر یکی از مسایل حاشیه‌ای در روان‌شناسی نیست، زیرا ما ناچاریم با مسایل مذهبی مواجه شویم. دین، چه در تلاش‌های مرتبط با درمان، چه در مواجهه با کیش‌ها و فرقه‌ها و چه در بررسی اجتماع و فرهنگ، از جایگاه محوری برخوردار است. نکته مهم این است که افراد، مذهبی به دنیا نمی‌آیند، بلکه فرایند

مذهبی شدن تحت تأثیر مؤلفه‌هایی قرار دارد که با مطالعه این کتاب به آن پی خواهید برد. اشخاص ممکن است در خانواده‌هایی با التزامات مذهبی خاص به دنیا آیند و چنان تربیت شوند که آن مذهب را به آسانی از آن خود بدانند که ما آن را «دین موروثی» یاد می‌کنیم.

از سوی دیگر، ممکن است در سنت مذهبی خاص به دنیا آیند و بعداً آن را با مذهبی دیگر عوض کنند. کسانی که خارج از هر سنت دینی به دنیا می‌آیند، ممکن است به صورت بدوی به یکی از ادیان بگروند که ما از آنان با عنوان «بازگشتگان» یاد می‌کنیم. کسانی را هم که قبلاً به دینی ملتزم بوده‌اند و ممکن است از آن روی گردان شوند، «مرتدان» می‌نامیم. برخی اشخاص هم شاید در طول زندگی خود به مذاهب گوناگون بگروند. آنان افرادی هستند که در جست‌وجوی سرچشمه پایان‌ناپذیر معنوی سرگردان‌اند؛ اما هرگز به نتیجه قطعی دست نمی‌یابند. آنان را نیز «سرگردانان» می‌نامیم. به هر حال، دین مسأله‌ای چالش‌برانگیز، مبهم و همچنین جدال‌برانگیز است که توجه ذهنی انسان را به خود معطوف می‌سازد.

اینک بحث را با طرح پرسش‌هایی پیش می‌بریم:

تو چه دینی داری؟

چگونه به آن گرویدی؟

نشانه دین‌داری تو چیست؟

آیا به اصول دینی خود پایبندی؟

جامعه و فرهنگ، چه تأثیری در دین‌داری‌ات دارند؟

از دین‌داری چه منفعتی می‌بری؟

آیا دین منشأ درونی دارد یا اکتسابی است و از اجتماع به فرد تحمیل می‌شود؟

علت حضور در آیین‌ها، مراسم و مناسک دینی چیست؟

دیدگاه‌های مذهبی از کجا می‌آیند؟

چه چیز نگرش‌های مذهبی را حفظ می‌کند؟

این‌ها همه بخشی از پرسش‌هایی است که ذهن همه ما را در حوزه دینی به خود مشغول می‌کند. شما خوانندگان محترم با مطالعه این کتاب می‌توانید پاسخ پرسش‌های خود را بیابید.

سخن‌گفتن و نظریه‌پردازی در حوزه دین، امری حساس و چالش‌برانگیز است و باید در آن از هر لحاظ جنبه‌های احتیاط رعایت شود تا ناخواسته و ناهشیارانه به ادیان حمله نشود. کتابی که هدف آن شناخت و منشأ دین‌داری است، نباید با نفی و جهت‌گیری خاص، راه پیشرفت در این حوزه علمی را مسدود کند و نوعی دشمنی را با این علم برانگیزد. از سوی دیگر، اگر شخصی بخواهد به روان‌شناسی دین واقف شود، باید تا حدودی در وجود خویش احساس پارسایی کند، از موهبت خویشتن‌داری برخوردار باشد، با جلوه‌های دینی آشنایی داشته باشد و آنچه را درباره آن به تحقیق می‌پردازد به نوعی تجربه کرده باشد. البته تمامی این شرایط به ندرت در کسی گرد می‌آید. از سویی دیگر، بیان و توصیف تجربیات دینی امری دشوار است، زیرا کلمات برای بیان درست ظرافت‌های تجربه فردی، توانایی و قدرت کافی را ندارند. به یقین همه ما گاهی متوجه شده‌ایم که نمی‌توانیم احساسات خود را در قالب کلمات بیان کنیم. اگر هم بگذاریم زبان میثاق زندگی درونی ما باشد، از رویدادهایی که در درون اتفاق می‌افتد اغلب فقط به صورت مبهم آگاه می‌شویم و به ندرت می‌توانیم این جهان پیچیده درون را به تمامی پیش چشم آوریم. به علاوه، حتی اگر خود را تا حدی هم بشناسیم، عوامل گوناگون ممکن است موجب شود این آگاهی را از دیگران مخفی کنیم. در مجموع، در مورد جهان خصوصی دیگران، چیزهای نادانسته بسیاری وجود دارد که آن‌ها خود نمی‌توانند یا نمی‌خواهند بیانش کنند؛ به ویژه ایمان دینی که نمی‌توان آن را به درستی در